

Revisiting the Second Step Statement of the Islamic Revolution within the Framework of the Strategic Foresight Model of the Association of Professional Futurists

Abuzar Seifi Kalestan¹, Ali Haerikia²

Received: 18-05-2023

Accepted: 04-09-2023

Abstract

The Second Step Statement of the Islamic Revolution, as a strategic document of the Islamic Republic of Iran, encompasses numerous explicit and implicit themes that reflect the intellectual framework of His Eminence Ayatollah Khamenei, the Supreme Leader of the Islamic Revolution, particularly in terms of foresight and future-oriented thinking. This research aims to provide an adaptive-analogical analysis of the statement within the framework of well-established foresight models to achieve a deeper understanding, operational application of its strategic themes, and enhanced communication between professional futurists and the future-oriented layers of the Supreme Leader's vision embedded in the document. To identify the statement's strategic and foresight implications, the six-step strategic foresight model of the Association of Professional Futurists was employed. The content of the statement was analyzed using a content analysis method aligned with the six fundamental steps of the model: framing, scanning, forecasting, visioning, planning, and acting. Through adaptive content analysis, the study sought to extract and reinterpret the foresight-related themes and implications in the Second Step Statement based on the Hines-Bishop six-step strategic foresight model. By coding 267 categories identified in the statement's text, the analysis revealed 43 codes related to framing, 126 to scanning, 34 to forecasting, 27 to visioning, 12 to planning, and 25 to acting, each corresponding to the relevant categories and steps of the model.

Keywords: The second step statement of the Islamic Revolution, Strategic foresight, Futuristic implication, Futuristic thinking.

1. Researcher in Cognitive Sciences and Emerging Fields Department, Research Institute of Logistics, Technology and Emerging Fields, Supreme National Defense University, Tehran, Iran abouzar.seifi.k@sndu.ac.ir

2. Corresponding Author. PhD Student in Futures Studies, Faculty of Strategic Management, Supreme National Defense University, Tehran, Iran ali.hakia.fu@gmail.com

بازخوانی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

در چارچوب مدل آینده‌نگاری راهبردی انجمن آینده‌پژوهان حرفه‌ای

ابوذر سیفی کلستان^۱، علی حائری‌کیا^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۸

چکیده

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به‌عنوان سند راهبردی نظام جمهوری اسلامی، حاوی مضامین آشکار و پنهان بسیاری است که نظام فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران (مدظله‌العالی) را در بعد آینده‌نگری و آینده‌اندیشی روایت می‌کند. از این رو در این پژوهش تلاش شده است تا با بازخوانی انطباقی-قیاسی سند در چارچوب مدل‌های شناخته‌شده در حوزه آینده‌پژوهی، بتوانیم به شناسایی و ادراک عمیق و کاربست عملیاتی مضامین راهبردی سند و ایجاد ارتباط بهتر آینده‌پژوهان حرفه‌ای کشور با لایه‌های آینده‌اندیشی معظم‌له در سند کمک کنیم. بر این اساس و با هدف شناسایی دلالت‌های آینده‌نگرانه و راهبردی موجود در متن بیانیه، مدل شش‌مرحله‌ای آینده‌نگاری راهبردی انجمن آینده‌پژوهان حرفه‌ای انتخاب گردید. محتوای سند با روش تحلیل محتوا و در چارچوب ۶ گام اساسی مدل «چارچوب‌بندی، پویش، پیش‌بینی و چشم‌اندازسازی، برنامه‌ریزی و اقدام» مورد بررسی قرار گرفت. در این پژوهش تلاش شد تا با روش تحلیل محتوای انطباقی، مضامین و دلالت‌های آینده‌نگرانه موجود در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی براساس گام‌های مدل ۶ مرحله‌ای آینده‌نگاری راهبردی هاینز-بیشاپ، بازخوانی و استخراج شود. با کدگذاری براساس واحد تحلیل عبارات موجود، ۲۶۷ مقوله در متن بیانیه استخراج شد که در نتیجه ۴۳ کد چارچوب‌بندی، ۱۲۶ کد پویش، ۳۴ کد پیش‌بینی، ۲۷ کد چشم‌اندازسازی، ۱۲ کد برنامه‌ریزی و ۲۵ کد به اقدام مرتبط با هریک از مقوله‌ها و گام‌های موردنظر استخراج شد.

کلیدواژه‌ها: بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، آینده‌نگاری راهبردی، دلالت‌های آینده‌نگاری، آینده‌اندیشی.

۱. پژوهشگر گروه علوم شناختی و عرصه‌های نوپدید، پژوهشکده آماد، فناوری و عرصه‌های نوپدید، دانشگاه عالی

دفاع ملی، تهران، ایران abouzar.seifi.k@sndu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری آینده‌پژوهی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

ali.hakia.fu@gmail.com

مقدمه

از منظر رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) آنچه اهمیت دارد و به‌عنوان نخستین توصیه در سرفصل‌های اساسی در بیانیه بدان اشاره شده است، توجه به امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده است. توجه به آینده و آماده شدن برای دستیابی به آینده مرجع و مطلوب، از اساسی‌ترین تأکیدات ایشان است. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و روح حاکم بر این بیانیه نشان می‌دهد که ابعاد و تصویرپردازی از آینده انقلاب اسلامی، باتوجه‌به وضعیت گذشته و حال برای ساختن آینده است. سهیل عنایت‌الله برای روشن ساختن ماهیت حال با نیروی فشار حال، وزن گذشته و کشش آینده این نیروها را مبنایی برای دستیابی و شکل‌دهی به انتظارات، ایده‌ها و آرزوها مطرح می‌کند (اسلاتر و باوسی، ۱۹۹۵). با نگرش به مضامین و محتوای راهبردی بیانیه موصوف به‌عنوان منشور انقلاب اسلامی در نقطه عطف چهل‌سالگی و با وجود محورها و فرایندها و نکات پرمغز و با تفکر عمیق و ژرف‌اندیشی در آن، حقایق آن روشن‌تر می‌شود. بدیهی است که پرداختن به این حقایق از ابعاد مختلف، به‌عنوان یک نیاز در ساخت آینده ضروری است. از این‌رو تمرکز این پژوهش تلاش برای شناسایی مؤلفه‌های آینده‌نگاری راهبردی به‌کارگرفته‌شده در متن بیانیه و قیاس آن مدل آینده‌نگاری راهبردی توسط انجمن آینده‌پژوهان حرفه‌ای^۱ براساس ۶ گام یا مرحله اصلی شناسایی‌شده توسط هاینز و بیشاپ^۲ است. که در قالب گام‌های چارچوب‌بندی، پوشش، پیش‌بینی و چشم‌اندازسازی، برنامه‌ریزی و اقدام تشریح شده است. با استفاده از تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب و بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای قیاسی، هدف اصلی این پژوهش این است که با تحلیل محتوای متن بیانیه گام دوم انقلاب براساس مؤلفه‌های آینده‌نگاری راهبردی به این سؤال اصلی پاسخ دهد که با تطبیق مؤلفه‌های موجود در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و مؤلفه‌های مطرح‌شده در شش گام مدل آینده‌نگاری هاینز و بیشاپ، دلالت‌های آینده‌نگارانه در بیانیه گام دوم انقلاب چیست؟

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

الف) پیشینه تحقیق

بررسی پیشینه تحقیقات انجام‌شده، نشان می‌دهد که تحلیل‌های متنوعی در زمینه محتوای بیانیه گام دوم انقلاب صورت گرفته که بخشی از این تحقیقات، رویکرد آینده‌نگارانه را مورد بررسی قرار داده‌اند که در زیر آورده شده است. نتایج به‌دست‌آمده از این تحقیقات، بیانگر وجود رویکرد

آینده‌نگاری و توجه به آینده در متن بیانیه گام دوم انقلاب است و ضمن شناسایی و استخراج پیشران‌ها و عوامل کلیدی و توجه به روندها و... به‌عنوان یک پروژه کلان آینده‌نگاری در حوزه آینده‌پژوهی معرفی شده است. به‌نحوی که از آن چشم‌انداز، سیاست‌های خرد و راهبردهای کلان برای ساخت آینده قابل تدوین و طراحی است.

جدول شماره ۱. بررسی سند بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

در چارچوب مطالعات آینده‌پژوهی، آینده‌نگاری، سیاست‌گذاری و مدیریت راهبردی

ردیف	عنوان، نویسندگان، روش، سال پژوهش	هدف	نتایج
۱	طراحی مدل آینده‌نگاری راهبردی به‌منظور پیاده‌سازی بیانیه گام دوم انقلاب، مهدی قلی‌زاده، نعیمه ملاحسنی، علی اسماعیل‌پور، محمدرضا عرب بافرانی، مرور استنادی، مصاحبه، ۱۴۰۱	طراحی مدل آینده‌نگاری برای پیاده‌سازی و ارتباط بیانیه با اسناد برنامه‌ریزی در کشور	لازم است که موضوعات بیانیه به کلان‌روندها شکسته شود و سپس اسناد خرد مانند چشم‌انداز، راهبردهای کلان و سیاست‌ها تدوین شوند.
۲	بررسی مؤلفه‌های آینده‌پژوهانه گام دوم انقلاب اسلامی، ناصر چاوشی، توصیفی تحلیلی، ۱۳۹۸	جایگاه آموزه‌ها و مفاهیم آینده‌پژوهانه در گام دوم انقلاب	روندها ۵ مورد، رویداد ۴ مورد، تصویر ۱ مورد، کنش‌ها ۶ کنش، اقدام ۴ مورد، عامل کلیدی ۱۶ مورد، پیشران ۳ مورد و عدم قطعیت ۳ مورد شناسایی شد.
۴	تحلیل آینده‌نگارانه بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، غفاری هاشم‌زاده، نیکونهاد ایوب، آینده‌نگاری، ۱۳۹۹	شناسایی دلالت‌های آینده‌نگارانه بیانیه گام دوم	یافته‌های تحقیق براساس روش آینده‌نگارانه مارتالیزلی نشان می‌دهد که این بیانیه از ویژگی‌های یک سند راهبردی و گام‌های هفت‌گانه آن برخوردار بوده و حاوی ترسیم تصویری مطلوب و چشم‌انداز روشنی از آینده انقلاب اسلامی است.
۵	راهبردهای پیش‌رو در پساچهل‌سالگی انقلاب اسلامی (تبیین بیانیه گام دوم انقلاب)	بررسی و استخراج راهبردهای پیش‌روی جامعه ایران در آستانه چهل‌سالگی انقلاب	استخراج ۴ راهبرد به شرح: ۱. راهبرد «پشتنازی انقلاب اسلامی ناظر بر قوت‌های داخلی و

ردیف	عنوان، نویسندگان، روش، سال پژوهش	هدف	نتایج
	اسلامی)، نادری مهدی، پیرانی شهره، ۱۳۹۹	اسلامی براساس بیانیه گام دوم انقلاب	فرصت‌های بیرونی؛ ۲. راهبرد «صیانتی انقلاب اسلامی ناظر بر قوت‌های داخلی و تهدیدهای بیرونی»؛ ۳. راهبرد «رقابتی انقلاب اسلامی ناظر بر فرصت‌های بیرونی و ضعف‌های داخلی»؛ ۴. راهبرد «مقاومتی انقلاب اسلامی ناظر بر ضعف‌های داخلی و تهدیدهای بیرونی».
۶	دلالت‌های سیاست‌گذاری رسانه؛ مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، کریمی مصطفی، نصراله‌هی کاسمانی اکبر، خیامی عبدالکریم	بررسی زمینه‌ها و خطوط سیاست‌گذاری رسانه	شناسایی و دسته‌بندی مضامین فراگیر سیاست‌گذاری رسانه در چهار گروه تعهد نگرشی، تعهد هنجاری، تعهد رفتاری و تعهد هیجانی. بر پایه این پژوهش، رسانه با متعهد دانستن خود به مفاد بیانیه و تأکید بر مضامینی همچون آرمان‌خواهی، ارزش‌مداری، تعالی‌جویی، خودباوری، عقلانیت، خلاقیت، هشیاری، امیدآفرینی، مطالبه و... و ملاحظه آن در سیاست‌ها و به‌دنبال آن راهبردها و برنامه‌ها در مسیر تحقق بیانیه قرار گرفته و باتوجه‌به کارکردهای متعدد و تأثیرات فراگیر خود، موجبات همسویی تمامی نیروهای اجتماعی را فراهم خواهد آورد. به‌ویژه آنکه در متن بیانیه به‌صراحت بر جایگاه کلیدی و نقش مؤثر رسانه تأکید شده است.
۷	طراحی مدل آینده‌نگاری راهبردی به‌منظور پیاده‌سازی	ارائه مدلی برای مرتبط‌سازی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی	استحصالی مدل نهایی براساس بیانیه گام دوم و استخراج رویکردهای

ردیف	عنوان، نویسندگان، روش، سال پژوهش	هدف	نتایج
	بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، قلی‌زاده زاوشی مهدی، ملاحسنی نعیمه، اسماعیل پورعلی، عرب بافرانی محمدرضا	به اسناد برنامه‌های کشور و ایجاد زمینه پیاده‌سازی	کلان آینده‌پژوهانه و سپس چارچوب‌های شناختی - هنجاری گام دوم انقلاب به‌منظور بازنویسی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و چشم‌اندازهای کلان و ملی (یا بخشی) براساس این سند و تدوین در افق‌های زمانی کمتر از ۴۰ سال

باتوجه به پژوهش‌های قبلی صورت‌پذیرفته، تلاش محققان در زمینه استخراج مدل آینده‌نگاری راهبردی و بررسی جایگاه مفاهیم آینده‌پژوهی و استخراج دلالت‌های آینده‌نگرانه مدل «مارتا لیزیلی» بیانیه گام دوم انقلاب بوده است که در پژوهش صورت‌گرفته در بند ۳، بیانیه گام دوم انقلاب را به‌عنوان یک پروژه آینده‌نگاری راهبردی معرفی می‌کنند. باتوجه به ظرفیت‌های موجود در متن بیانیه، در این مطالعه تحلیل محتوای قیاسی براساس مدل آینده‌نگاری هاینز و بیشاپ صورت گرفته است.

ب) مبانی نظری

آینده‌نگاری راهبردی

آینده‌نگاری راهبردی، رویکردی است نظام‌مند برای تحقیق درخصوص توسعه بلندمدت علمی و فنی از طریق پیوند هوش و تجربه محققان، مردان کار و مؤسسه‌های دولتی که می‌تواند تأثیر عمیقی بر رقابت صنعتی، ایجاد ثروت و کیفیت زندگی داشته باشد. آینده‌نگاری راهبردی زمانی که براساس جهت‌گیری و کاربست خروجی‌های آن در تدوین راهبرد موضوعات و امور راهبردی است به این عنوان نامیده می‌شود. در ارتباط با آینده‌نگاری، مدل‌ها و الگوهای مختلفی بیان شده است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح ذیل بیان می‌شود: مؤسسه فکر نو، اسلاتر، مدل وروس، الگوی مارتین، الگوی ساریتاس، الگوی مایلز، الگوی هورتن، الگوی ریجر و مدل بیشاپ و هاینز (جامعه آینده‌پژوهان حرفه‌ای).

آینده‌نگاری راهبردی، به‌کارگیری توانمندی‌های لازم به‌منظور شناسایی موقعیت‌های نامساعد، هدایت خط‌مشی، شکل‌دهی راهبردها در کسب‌وکار، تولید و خدمات با بهره‌گیری از انواع دیدگاه‌های باکیفیت، روبه‌جلو و بینش‌های نوظهور با شیوه‌های مؤثر سازمانی است (هاینز، ۱۳۹۵).

آینده‌نگاری تلاش نظام‌مندی است که آینده‌های بلندمدت در بخش‌های گوناگون اجتماعی سیاسی، اقتصادی، فناوری و... را با شناسایی دقیق علوم و پدیده‌های نوظهور به تصویر کشیده و بخش‌های مختلف دارای قابلیت مطالعه راهبردی را برای دستیابی به سودآوری بیشتر تعیین می‌کند (pooper&Kenan, 2005, p. 23).

شش گام مدل آینده‌نگاری راهبردی (انجمن آینده‌پژوهان حرفه‌ای)

چارچوب‌بندی^۱: چارچوب‌بندی به تعیین قلمرو، موقعیت و مرز پروژه‌های آینده‌پژوهی کمک می‌کند، به سرمایه‌گذاری زمان برای چارچوب‌بندی شفاف هدف و چگونگی پرداخت سهم‌های بزرگ در مراحل بعدی پروژه می‌پردازد. روش‌های مطرح‌شده در اینجا به دنبال کمک به شناسایی و شفاف‌سازی هدف پروژه هستند (هاینز و بیشاپ، ۱۳۹۷، ص. ۷۶).

پویش^۲: هنگامی که چالش چارچوب‌بندی می‌شود، گام‌ها یا مجموعه فعالیت‌های بعدی، پویش محیط درونی و بیرونی برای کسب اطلاعات و روندهای مرتبط با این چالش است. این مرحله شامل جست‌وجو و تحقیق درباره گذشته و حال موضوع و همچنین شناسایی تغییر است. فرایند پویش محیط، همچنین پیشران‌های بالقوه تغییر را آشکار می‌سازد. در واقع این روش‌ها به خلق ماده‌ای خام برای پیش‌نگری کمک می‌کند (هاینز و بیشاپ، ۱۳۹۷، ص. ۷۶).

پیش‌بینی^۳: رهنمودهای موردنیاز برای اجرای این گام، شناسایی آینده‌های بدیل، اتخاذ رویکرد همگرا و واگرا، تعیین پیشران‌ها، عوامل کلیدی و عدم قطعیت‌ها با بهره‌گیری از خلاقیت و ایده‌پردازی است (هاینز و بیشاپ، ۱۳۹۵، ص. ۱۵۴).

چشم‌اندازسازی^۴: رهنمودهای موجود در این گام، با پرداختن به این سؤال که سازمان با در نظر گرفتن آینده‌های ممکن که در مرحله پیش‌بینی مشخص شده است، قصد انجام چه کاری را دارد؟ راه‌هایی را برای جاری ساختن آینده در زمان حال پیشنهاد می‌کند. شناسایی دلالت‌ها، به چالش کشیدن مفروضات و تفکر رؤیای‌پردازانه، از مهم‌ترین رهنمودهای این گام است (هاینز و بیشاپ، ۱۳۹۵، ص. ۲۵۰).

برنامه‌ریزی: در این گام، به دنبال هستی‌بخشی به چشم‌انداز هستیم. می‌توانیم به عقب بازگردیم و

1. Framing
2. Scanning
3. Forecasting
4. Visioning

چشم‌انداز را به شیوه مناسب‌تری تعدیل و تنظیم کنیم. در این گام سازمان باید میزان تلاش برای رسیدن به آینده مرجح را باتوجه‌به چشم‌اندازهای بالقوه و چندگانه آینده، تشخیص دهد. در برخی موارد این شکاف‌ها قابل مدیریت هستند، اما در برخی موارد دیگر، نمی‌توان بر آنها فائق آمد. زمانی که احتمال موفقیت کم است، تحلیل‌گر باید سازمان را همچنان بانگیزه نگه دارد و عواقب منفی اقدام نکردن برای آینده را خاطرنشان سازد. درواقع تحلیل‌گر نباید همیشه مدافع تغییر باشد، بلکه باید مدافع تصمیم برای اقدام کردن یا نکردن در سایه آینده‌های بدیل احتمالی باشد. سازماندهی برای رسیدن به چشم‌انداز، تعیین راهبرد، طراحی برنامه تصمیم‌سازی برای جاری ساختن آینده در زمان حال و نقشه راه برای رسیدن به آینده مطلوب، از مهم‌ترین عناصر این گام است (هاینز و بیشاپ، ۱۳۹۵، ص. ۲۹۷).

اقدام: مرحله اقدام که مرحله نهایی فرایند آینده‌نگاری راهبردی است، ایجاد پیوند و ارتباط میان مفاهیم ذهنی و عینی است. اجرایی‌سازی برنامه، رواج دادن نتایج، ایجاد تفکر راهبردی و سامانه‌های هوشمند، قابل فهم و اقدام بودن پیش‌بینی‌ها، مسیر آینده مرجح و... از مهم‌ترین گزاره‌ها در این مرحله است (هاینز و بیشاپ، ۱۳۹۵، ص. ۳۲۶).

سه‌گام نخست و فعالیت‌های مربوط به آن‌ها و روش‌های درونی آن‌ها که به توصیف آینده‌ها می‌پردازد، محتمل‌ترین حالت را بیان خواهند کرد و سه فعالیت دوم شامل روش‌هایی مربوط به هدف تحقق آینده‌های مرجح باتوجه‌به این احتمالات است. سرانجام می‌توان آینده‌نگاری راهبردی را در بالاترین سطح به دو فعالیت عمده تقسیم کرد: پیش‌نگری یا توصیف آینده‌های ممکن و برنامه‌ریزی برای ابداع آنچه می‌توان درمورد آن انجام داد (هاینز و بیشاپ، ۱۳۹۷، ص. ۷۵).

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش در قالب تحلیل محتوای قیاسی (Mayring, 2000) انجام شده است. کاربرد الگوی قیاسی، بر مبنای مقوله‌های ازپیش‌تنظیم‌شده که به‌طور نظری استخراج شده‌اند، صورت می‌پذیرد. پژوهشگر در کاربرد این الگو، مقوله‌ها را در ارتباط با متن بررسی می‌کند. همچنین محقق علاوه‌بر گردآوری داده‌ها و استخراج مفاهیم مرتبط با مدل، در مشخص کردن معنای داده‌ها نیز ایفای نقش می‌کند (Maykut & Morehouse, 1994). الگویی که در این نوع تحلیل مبنا قرار می‌گیرد، مدل آینده‌نگاری راهبردی جامعه آینده‌پژوهان حرفه‌ای است که توسط هاینز و بیشاپ توسعه یافته است و از آنجاکه مدل ترتیبی است، از پیش مشخص و طراحی شده است. از متن بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ایران به‌عنوان نمونه پژوهشی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است.

فرایند تحلیل محتوای قیاسی در مقاله حاضر طی مراحل زیر انجام شده است: ۱. تنظیم پرسش‌ها: این پرسش مطرح شد که با تطبیق مؤلفه‌های موجود در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با مؤلفه‌های مطرح‌شده در شش گام مدل آینده‌نگاری هاینز و بیشاپ، دلالت‌های آینده‌نگارانه در بیانیه گام دوم انقلاب چگونه است؟ ۲. انتخاب نمونه: پس از بررسی کلیه محورهای موجود در متن بیانیه، تعداد ۲۶۷ عبارت مرتبط با شش گام مدل هاینز و بیشاپ (چارچوب‌بندی، پوشش، پیش‌بینی، چشم‌اندازسازی، برنامه‌ریزی و اقدام)، استخراج گردید؛ ۳. مشخص کردن رویکرد تحلیل محتوا: از تحلیل محتوای جهت‌دار استفاده شد؛ ۴. طراحی فرایند رمزگذاری: از طرح کدگذاری به صورت قیاسی استفاده شد؛ ۵. اجرای فرایند رمزگذاری؛ ۶. تعیین اعتبار و پایایی: برای کسب اعتبار از روش خودبازبینی پژوهشگر استفاده شد. واحدهای متن استخراج شد، زیرمقوله‌ها و مقولات اصلی به منظور تأیید اعتبار برای چند صاحب‌نظر ارسال گردید و از نظرات آنها در مراحل پیاده‌سازی، کدگذاری و ارائه الگوی نهایی استفاده شد. درضمن، با ارائه عبارات برگرفته‌شده از متن بیانیه، در جهت افزایش معیار باورپذیری و قابلیت انتقال‌پذیری پژوهش حرکت گردید.

جدول شماره ۲. الگوی نظری مدل آینده‌نگاری (جامعه آینده‌پژوهان حرفه‌ای) (مبنای تحلیل)

ردیف	مقوله	زیرمقوله‌ها
۱	چارچوب‌بندی	تعدیل نگرش‌ها، شناخت ذی‌نفعان، حرکت و مقصود، هدف‌گذاری انتخاب تیم، خلق محیط راهبردی
۲	پوشش	ترسیم نقشه نظام، مطالعه پیشینه، پوشش محیط مشارکت درون و بیرونی
۳	پیش‌بینی	شناسایی نیروهای پیشران و عدم قطعیت‌ها، انتخاب ابزار پیش‌بینی، واگرایی، خلق ایده‌ها، همگرایی، اولویت‌بندی ایده‌ها
۴	چشم‌اندازسازی	شناسایی دلالت‌ها، به چالش کشیدن مفروضات، تفکر رویاپردازانه
۵	برنامه‌ریزی	راهبردی اندیشیدن، تبدیل چشم‌انداز و احتمالات بدیل آینده به راهبرد، محیط فرهنگی و اجتماعی اصلی‌ترین عامل، تحریک گفت‌وگوهای راهبردی، شناسایی عوامل کلیدی و حیاتی، برخورداری از راهبرد درون‌گرا و برون‌گرا، توجه به فعالیت‌های بدون اقدام و اجتناب، باورپذیر و مرجح، آمادگی برای روبه‌رو شدن با رویدادهای غیرمنتظره و غافل‌گیری
۶	اقدام	اشتراک‌گذاری نتایج، حرکت به سوی آینده‌های مرجح و جلوگیری از وقوع آینده‌های نامطلوب، پوشش مستمر محیط بیرونی به صورت هوشمند، امیدبخشی و متقاعدسازی برای نهادینه‌سازی تفکر راهبردی، حس ضرورت برای ایجاد تغییر و روح نوآوری و...

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

الف) یافته‌های تحقیق

در این بخش، تمامی متن بیانیه گام دوم انقلاب، بر مبنای عبارات استخراج شده از ۳۱ محور این بیانیه و در قالب ۲۶۷ عبارت کدگذاری شده و با توجه به معانی و مفاهیم تعیین شده متناسب با هریک از گام‌های (شش گام) مدل آینده‌نگاری راهبردی، جداسازی و طبقه‌بندی شده است:

جدول شماره ۳. مفاهیم شناسایی شده بر اساس عبارات کدگذاری شده در متن بیانیه گام دوم انقلاب

ردیف	عبارت کدگذاری شده (محورهای بیانیه)	کدهای شناسایی شده
۱	ورود انقلاب اسلامی به دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی	تأکید بر موفقیت‌ها قلمرو، تصویرپردازی روند، قوت
۲	پیروزی انقلاب اسلامی؛ آغازگر عصر جدید عالم	فرصت (۲ مورد)
		تهدید (۲ مورد)
		قوت (۳ مورد)
۳	شعارهای جهانی، فطری، درخشان و همیشه زنده انقلاب اسلامی	چشم‌اندازسازی
		تهدید
		نگرش مثبت
		عوامل کلیدی
۴	دفاع ابدی از نظریه نظام انقلابی	انعطاف‌پذیری
		پویایی
		نقد و توجه به نظرات مخالف
		ارزش‌مداری
		استمرار
		انسجام و همگرایی
۵	جمهوری اسلامی و فاصله میان باید‌ها و واقعیت‌ها	ثبات قدم
		امید و انگیزش
		ادراک
		ارزش‌مداری (۳ مورد)

ردیف	عبارت کدگذاری شده (محورهای بیابیه)	کدهای شناسایی شده
		فلسفه وجودی
		شکاف وضع موجود و مطلوب
		امید و انگیزش
۶	انقلاب اسلامی؛ مایهٔ سربلندی ایران و ایرانی	قلمرو
		بایدها (۴ مورد)
		نبایدها (۲ مورد)
		روند
۷	برای برداشتن گام‌های استوار در آینده، باید گذشته را درست شناخت	یادگیری (۲ مورد)
		تجربه‌گرایی و خبرگی
		امید و انگیزش
		شناسایی موانع
		تهدید (۲ مورد)
		تصویرسازی
۸	آغاز انقلاب و نظام اسلامی از نقطهٔ صفر	ضعف (۳ مورد)
		بومی و منحصربه‌فرد
		فرد قوت (۲ مورد)
		موانع (۲ مورد)
		الگوسازی
۹	تقابل دوگانهٔ جدید «اسلام و استکبار»؛ پدیدهٔ برجستهٔ جهان معاصر	نظام‌مندی و کل‌نگری
		فرصت (۲ مورد)
		تهدید (۲ مورد)
		قوت (۲ مورد)
۱۰	مدیریت جهادی و اعتقاد به اصل «ما می‌توانیم» عامل عزت و پیشرفت ایران در همهٔ عرصه‌ها	امید و انگیزش
		تأکید بر موفقیت‌ها
		منحصربه‌فرد بودن

ردیف	عبارت کدگذاری شده (محورهای بیانیه)	کدهای شناسایی شده
		پیشران
		روند
۱۱	برکات بزرگ انقلاب اسلامی	روند (۲ مورد)
		قوت (۶ مورد)
۱۲	ثبات و امنیت و حفظ تمامیت ارضی ایران	قوت (۲ مورد)
۱۳	موتور کشور در عرصه علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی و اقتصادی و عمرانی	عوامل کلیدی
		پیشران
		ضعف
		قوت (۱۱ مورد)
۱۴	به اوج رساندن مشارکت مردمی و مسابقه خدمت‌رسانی	عوامل کلیدی (۳ مورد)
		قوت (۳ مورد)
۱۵	ارتقای شگفت‌آور بینش سیاسی آحاد مردم	قوت (۴ مورد)
۱۶	سنگین‌کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور	نارضایتی از وضع موجود
		تأکید بر موفقیت‌ها (۲ مورد)
		ضعف
		قوت
		امید و انگیزش
		نارضایتی از وضع موجود
۱۷	افزایش چشمگیر معنویت و اخلاق در فضای عمومی جامعه	عوامل کلیدی
		قوت (۸ مورد)
		ضعف (۲ مورد)
۱۸	ایستادگی روزافزون در برابر قلدران و زورگویان و مستکبران جهان	عوامل کلیدی
		قوت (۵ مورد)
		روند

کدهای شناسایی شده	عبارت کدگذاری شده (محورهای بیابیه)	ردیف
قوت (۴ مورد)	انقلاب چهل ساله و گام بزرگ دوم	۱۹
فرصت (۲ مورد)		
امید و انگیزش		
تأکید بر موفقیت‌ها		
تهدید (۶ مورد)	اقتدار انقلاب اسلامی و تغییر چالش‌ها و شکست مستکبران	۲۰
عوامل کلیدی		
فرصت (۳ مورد)		
تأکید بر موفقیت‌ها		
رویاپردازی	جوانان، محور تحقق نظام پیشرفته اسلامی	۲۱
مشارکت و همگرایی		
مسئولیت‌پذیری		
انقلابی‌گری		
جوان‌گرایی		
قوت (۸ مورد)	نیروی انسانی مستعد و کارآمد با زیربنای عمیق و اصیل ایمانی و دینی، مهم‌ترین ظرفیت امیدبخش کشور	۲۲
جوان‌گرایی		
عوامل کلیدی (۲ مورد)		
پیشران		
ضعف		
قوت (۱۰ مورد)	فهرست طولانی فرصت‌های مادی کشور	۲۳
امید و انگیزش		
مدیریت و رهبری		
پیوستار زمانی چشم‌انداز		
عوامل کلیدی		
فرصت (۲ مورد)		
امید و انگیزش	گام دوم و سرفصل‌ها و توصیه‌های اساسی در پرتو امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده	۲۴
عدم قطعیت‌ها		

ردیف	عبارت کدگذاری شده (محورهای بیانه)	کدهای شناسایی شده
۲۵	علم و پژوهش	فعالانه
		تأکید بر موفقیت‌ها
		تعهد
		امید و انگیزش و فرصت، قوت (۴) (مورد)
		تلاش مستمر
		عدم قطعیت‌ها
		ضعف (۲ مورد)
		نیایدها
		بایدها
		گام صفر
		نارضایتی از وضع موجود (۲ مورد)
		اهداف (۲ مورد)
عوامل کلیدی (۴ مورد)		
۲۶	معنویت و اخلاق	یادگیری
		افق زمانی
		عوامل کلیدی
		قوت
۲۷	اقتصاد	بایدها
		اهداف
		نهادینه‌سازی تفکر
		سازماندهی
		عوامل کلیدی (۲ مورد)
		عدم قطعیت‌ها
تهدید		

کدهای شناسایی شده	عبارت کدگذاری شده (محورهای بیابیه)	ردیف		
ضعف (۹ مورد)				
فرصت				
اهداف (۳ مورد)				
امید و انگیزش	عدالت و مبارزه با فساد	۲۸		
مدیریت و رهبری				
نارضایتی از وضع موجود				
عدم قطعیت‌ها				
مدیریت و رهبری				
موانع (۶ مورد)				
اهداف (۲ مورد)				
قوت				
ارزش‌مداری				
اهداف	استقلال و آزادی	۲۹		
موانع				
معیارها				
مدیریت جهادی				
فرصت (۳ مورد)	عزت ملی، روابط خارجی، مرزبندی با دشمن	۳۰		
تهدید				
عوامل کلیدی				
اصول				
ارزش‌مداری				
تعهد (۲ مورد)				
موانع (۴ مورد)				
ارزش‌مداری				
محرک و برانگیزاننده				
تأکید بر موفقیت‌ها			سبک زندگی	۳۱

ردیف	عبارت کدگذاری شده (محورهای بیانیه)	کدهای شناسایی شده
		الهام‌بخشی
		فرصت

ب: تجزیه و تحلیل یافته‌ها

پس از کدگذاری و مشخص شدن مقوله‌ها (جدول شماره ۲)، به ازای هر واحد تحلیل (محورهای بیانیه) و عبارات کدگذاری شده، محقق با مبنای قرارداد جدول (۱) الگوی نظری مدل آینده‌نگاری (هاینز و بیشاپ) اقدام به طبقه‌بندی کدها مطابق با مؤلفه‌ها (گام) کرده است (جدول شماره ۳). توضیح اینکه کدهای شناسایی شده براساس مطابقت معنایی با مدل، مورد سنجش و بررسی قرار گرفته و با تطبیق با جدول شماره (۱) که از قبل برای مقایسه داده‌ها تهیه شده است، مصادیق آن طبقات، از بین کدهای شناسایی شده که خود ارتباطی معنایی با گام‌ها و مؤلفه‌های مدل آینده‌نگاری راهبردی دارد، در هر یک از این طبقات جانمایی شده است.

جدول شماره ۴. طبقه‌بندی و فراوانی مفاهیم شناسایی شده براساس مؤلفه‌های (گام‌های) شش‌گانه

مقوله	کدهای شناسایی شده	فراوانی	درصد
چارچوب‌بندی	قلمرو، الگوسازی نگرش مثبت، پویایی، انعطاف‌پذیری، توجه به نظرات مخالف، ارزش‌مداری، استمرار، انسجام و هم‌گرایی، ثبات قدم، اهداف، شناسایی موانع، نهادینه‌سازی تفکر، گام صفر، معیارها	۴۳	٪ ۱۶/۱۰
پوشش	قوت‌ها، ضعف‌ها، تهدیدها و فرصت‌ها	۱۲۶	٪ ۴۷/۱۹
پیش‌بینی	عوامل کلیدی، پیشران‌ها، روندها و عدم قطعیت‌ها	۳۴	٪ ۱۲/۷۳
چشم‌اندازسازی	تصورپردازی، رویکردازی، نارضایتی از وضع موجود، بایدها و نبایدها، متناسب‌سازی چشم‌انداز، افق زمانی، کل‌نگری، منحصربه‌فرد و بومی، محرک و برانگیزاننده، الهام‌بخشی، اصول، استمرار، ادراک	۲۷	٪ ۱۰/۱۱
برنامه‌ریزی	تعهد، مسئولیت‌پذیری، مدیریت جهادی، انقلابی‌گری، مدیریت و رهبری، سازماندهی تجربه‌گرایی و خیرگی	۱۲	٪ ۴/۴۹
اقدام	تأکید بر موفقیت‌ها، امید و انگیزش، فعالانه تلاش مستمر، ویژگی‌های فردی، مشارکت، یادگیری، جوان‌گرایی	۲۵	٪ ۹/۳۶
عبارات استخراج شده		۲۶۷	

کدهای مرتبط شناسایی شده با گام چارچوب‌بندی ۱۶/۱۰ درصد فراوانی، کدهای شناسایی شده مرتبط با گام پوشش ۴۷/۱۹ درصد فراوانی، کدهای شناسایی شده مرتبط با گام پیش‌بینی ۱۲/۷۳ درصد فراوانی، کدهای شناسایی شده مرتبط با گام برنامه‌ریزی ۴/۴۹ درصد فراوانی، کدهای شناسایی شده مرتبط با گام

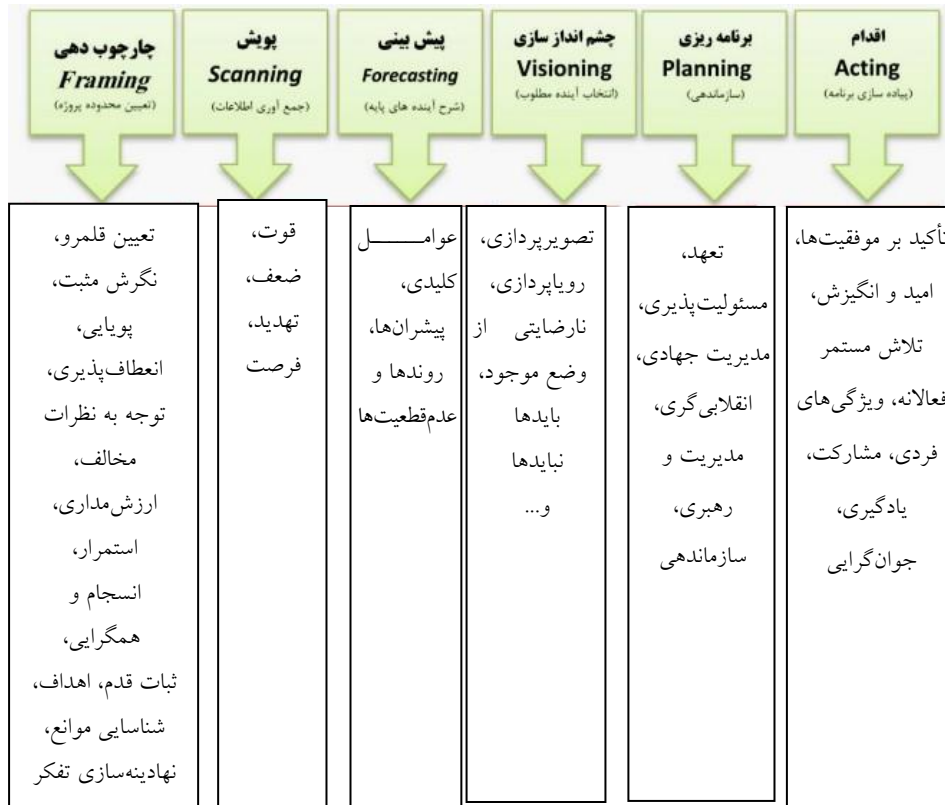
چشم‌اندازسازی ۱۰/۱۱ درصد فراوانی و کدهای شناسایی شده مرتبط با گام اقدام ۹/۳۶ درصد فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. در مجموع عناصر و گزاره‌های مورد اشاره در متن، در گام پویا و چارچوب‌بندی بیشترین اشاره را داشته است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در این پژوهش، بر مبنای هدفی که تدوین شد، پژوهشگر به دنبال پاسخگویی به این پرسش بود که با تطبیق مؤلفه‌های موجود در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و مؤلفه‌های مطرح شده در شش گام مدل آینده‌نگاری هاینز و بیشاپ، دلالت‌های آینده‌نگارانه در بیانیه گام دوم انقلاب چگونه است؟ در پاسخ، با بهره‌گیری از روش تحلیل قیاسی و با برشماری مؤلفه‌هایی که در متن بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به آنها پرداخته شده است، کدهای متنی مرتبط با مقوله‌ها و گام‌های شش‌گانه مدل آینده‌نگاری راهبردی انجمن آینده‌پژوهان حرفه‌ای در قالب عبارات استخراج شد.

باتوجه به شرح هر یک از مؤلفه‌ها (گام‌ها) و مفاهیم مشخص شده، مدل آینده‌نگاری مورد نظر به منظور تحلیل محتوای قیاسی و طبقه‌بندی مقوله‌های احصا شده مبنا قرار گرفت که بر اساس تحلیل محتوای متن و کدگذاری بر اساس واحد تحلیل زیرمقوله‌های موجود (۲۶۷) و طبقه‌بندی صورت پذیرفته در این زمینه در متن بیانیه، ۴۳ کد مرتبط به چارچوب‌بندی (تعیین قلمرو، نگرش مثبت، پویایی، انعطاف‌پذیری، توجه به نظرات مخالف، ارزش‌مداری، استمرار، انسجام و همگرایی، ثبات قدم، اهداف، شناسایی موانع، نهادینه‌سازی تفکر)، ۱۲۵ کد مرتبط به پویا (قوت‌ها، ضعف‌ها، تهدیدها و فرصت‌ها)، ۳۴ کد مرتبط به پیش‌بینی (عوامل کلیدی، پیشران‌ها، روندها و عدم قطعیت‌ها)، ۲۷ کد مرتبط به چشم‌اندازسازی (تصویرپردازی، رویاپردازی، نارضایتی از وضع موجود، بایدها و نبایدها و...)، ۱۲ مقوله مرتبط به برنامه‌ریزی (تعهد، مسئولیت‌پذیری، مدیریت جهادی، انقلابی‌گری، مدیریت و رهبری، سازماندهی) و ۲۵ کد مرتبط به اقدام (تأکید بر موفقیت‌ها، امید و انگیزش، تلاش مستمر فعالانه، ویژگی‌های فردی، مشارکت، یادگیری، جوان‌گرایی) شناسایی شد. این نتایج مؤید این است که بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به‌عنوان یک پروژه آینده‌نگاری با تطابق شاخص‌ها و گزاره‌های مورد اشاره در آن، با گام‌های مدل آینده‌نگاری مورد تحلیل می‌تواند با کنشگری مناسب و فعال از سوی مخاطبان و ذی‌نفعان مورد خطاب در بیانیه و با اراده‌ی راسخ، مبنای عمل و پیشرفت کشور اسلامی ایران قرار گیرد. گفتنی است آنچه اهمیت دارد این است که نگرانی از وضع موجود و برشمردن نقاط ضعف و قوت از گذشته تا حال، توجه به موانع و اصول و الزامات برای پیمودن مسیر به منظور تصویرسازی کلان و رسیدن به آن در قالب

تمدن‌سازی اسلامی، بیانیه گام دوم انقلاب را به یک آینده‌نگاری کلان تبدیل کرده است که برای اجرایی‌سازی و رسیدن به آن، باید با تدوین ایستگاه‌های راهبردی و آینده‌نگاری خرد در هریک از حوزه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و...، آن را به پروژه‌های ملی و منطقه‌ای مشخص و هدفمند در یک پروژه فراملی نمایان ساخت. مدل آینده‌نگاری راهبردی مستخرج از متن بیانیه به شرح زیر طراحی شد (شکل ۱):

شکل شماره ۱. مدل آینده‌نگاری استخراج شده (یافته‌های پژوهش)

فهرست منابع

الف) فارسی

- خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، سیدعلی (۱۳۹۷). بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
- هاینز، اندی و بیشاپ، پتر (۱۳۹۵). تفکر درباره آینده (رهنمودهایی برای آینده‌نگاری راهبردی). ترجمه محمدمهدی ذوالفقارزاده؛ علی اصغر سعدآبادی، آرمین فیروزپور، مسعود دارایی، انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).
- هاینز، اندی و بیشاپ، پتر (۱۳۹۷). آموزش درباره آینده. ترجمه مسعود منزوی، انتشارات مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- غفاری هاشجین، زاهد و نیکونهاد، ایوب (۱۳۹۹). تحلیل آینده‌نگارانه بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. دانش سیاسی، ۱۶ (۲ (۳۲))، ۴۸۷-۵۱۲.
- نادری، مهدی و پیرانی، شهره (۱۳۹۹). راهبردهای پیش‌رو در پس‌اچهل‌سالگی انقلاب اسلامی (تبیین بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی). دانش سیاسی، ۱۶ (۱ (۳۱))، ۳۰۵-۳۲۸.
- کریمی، مصطفی؛ نصرالهی کاسمانی، اکبر و خیامی، عبدالکریم (۱۴۰۱). دلالت‌های سیاست‌گذاری رسانه؛ مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. مطالعات راهبردی فرهنگ، ۲ (۷ (۳))، ۲۲-۹.
- قلی‌زاده زاوشتی، مهدی؛ ملاحسنی، نعیمه؛ اسماعیل‌پور، علی و عرب بافرانی، محمدرضا (۱۴۰۱). طراحی مدل آینده‌نگاری راهبردی به‌منظور پیاده‌سازی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، ۳ (۴)، ۱۱-۴۴.

ب) انگلیسی

- Maykut. P. and Morehouse, R(1994). *Beginning Qualitative Research*. London: The Falmer press.
- Mayring. Philip. (2000). "Qualitativ Content Analysis". *Forum Qualitative Social Forschung*. Volome 1. No.2 – june, Vol. 11 Iss: 6/7/8, pp.27 - 52 Walter.
- Popper, R. Keenan, M. and Butter, M.2005. *Mapping Foresight in Europe and other Regions of the World: The EFMN Annual Mapping Report 2005*, report repriued by PREST- NO to the European Commissions DG Research, Manchester, UK: The University of Manchester.
- Slaughter, Richard A.(1999)*Futures for the third Millennium: Enabling the forward view*, Sydney: prospect media.

